

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIV/3—4

**БЕОГРАД
2002/2003**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIV

Св. 3–4 (2002/2003)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

О неким Вуковим месним и временским придевским одредбама (МИЛКА ИВИЋ)	173
Поводом неких непроменљивих речи (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	177
Природни и граматички род именица (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	181
О проблему конверзије придева у именице (СТАНИМИР РАКИЋ)	195
Реконструкција сугласника у критичком издању Горског вијенца (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ)	209
О неким паралелама између лужичкосрпског и српскохрватског језика (БОГДАН Ј. ДАБИЋ)	234
Једна српско-украјинска топономастичка паралела – <i>Семегњево</i> : <i>Семигінів</i> (АЛЕКСАНДАР ЛОМА)	244

Прилози

Предлог кодекса употребе српског стандардног језика (МИЛАН ШИПКА)	253
О класификацији функционалних стилова у нашој стручној литератури (ДУШКА КЛИКОВАЦ)	272
О значењу речи <i>йаведрина</i> (АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ)	276

Прикази

Уз четврту књигу Лингвистичких огледа Милке Ивић (СРЕТО ТАНАСИЋ)	281
Александар Младеновић, Повеље кнеза Лазара (текст, коментари, снимци) (БРАНКИЦА ЧИГОЈА)	286
Милица Радовић-Тешић, Именице с префиксима у српском језику (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	290
<i>Jezik i demokratizacija (Zbornik radova)</i> (МИЛАН ШИПКА)	293

In memoriam

Никола Родић (1940–2003).	311
-----------------------------------	-----

СТАНИМИР РАКИЋ
(Београд)

О ПРОБЛЕМУ КОНВЕРЗИЈЕ ПРИДЕВА У ИМЕНИЦЕ

У чланку аутор анализира проблем именичке употребе придева, а нарочито проблем разграничења конверзије и хомонимије, а такође конверзије и елипсе. Посебно истиче разлику између властитих именица типа *Француска*, које су природио настале конверзијом одговарајућих придева и арбитарних имена насталих чином крштења.

Проблем конверзије, који заокупља пажњу лингвиста већ дуже време, није нимало лак за решавање јер укључује тежак проблем одређивања врста речи. Бабић (1998: 25) указује да не постоји општа сагласност о критеријима за одређивање врсте речи, па чак ни сагласност колико има врста речи и које су то врсте. Ми можемо додати да је тежак и проблем одређивања правца конверзије и морфолошких, синтактичких, семантичких и прозодијских услова који је омогућавају или условљавају. У овом прилогу настојимо указати на неке од тих услова и тако начинити један мали корак напред у објашњењу комплексног проблема какав је проблем конверзије. Ако се не може решити општи проблем конверзије, може се ипак указати који услови омогућавају и усмеравају конверзију појединих група речи. Значајан подстицај за размишљање о овим проблемима пружио нам је интересантан прилог Бранке Тафре у *Филологији*, мада се са већином теза ауторке нисмо могли сложити.

У овом прилогу посебно разматрамо примену критерија значења у разликовању појава конверзије од хомонимије и полисемије. У том смислу посебно анализирамо конверзију придева у именице која се може остварити променом парадигме и без ње¹ и настојимо утврдити услове који ове измене омогућавају или само олакшавају. У нашој анализи утврђујемо да постоји значајна разлика између именица ж. и с. рода с једне и именица м. рода с друге стране јер се придевска промена именица ж. и с. рода поклапа у ном. и акуз. једн. са именичком променом, а управо у тим падежима се остварују именичке функције

¹ Смирницкий (1955, 1956) је изгледа први указао да се конверзија може вршити и простом променом парадигме. Laskowski и Wróbel (1964) ту врсту конверзије називају парадигматском деривацијом.

субјекта и објекта. С обзиром на ову околност постаје јаснији и посебан статус именица с. рода *благо, добро, зло, слајко* које представљају примере потпуне конверзије.

Поименичени придеви м. рода који се у српском језику користе као презимена у највећем броју случајева морају се схватити као хомоними, а не као конверзије одговарајућих придева у синхроном смислу речи. У знатном броју примера само суфикси *-ски* и *-ов* указују на придевско порекло ових властитих именица, а одговарајући придеви више не постоје у језику или су недовољно познати. Уколико такви придеви и постоје, искрсава проблем вишеструких носилаца, а онда се поставља и питање шта је значење тих имена.

Структура овог рада је следећа: у 1. одељку разматрамо како се проблем конверзије дефинише у српској и хрватској литератури, у 2. критерије за оцену конверзије које је предложила Тафра (1998), у 3. именичку употребу придева типа *умрли* и *зелени*, у 4. парадигматска својства именица ж. рода типа *Француска* и с. рода *Високо*, а у 5. показујемо да се именице м. рода типа *Благи, Драги, Тихи, Зрињски, Мушицки, Рачки, Црњански, Црквењаков, Пойов* не могу схватити као конверзије, већ само као хомоними одговарајућих придева и, најзад, у 6. одељку формулишемо закључке.

1. У граматикама и српског и хрватског језика појава конверзије једне врсте речи у другу није детаљније обрађена, а често ни прецизно дефинисана. Стевановић (1981: 391) говори о конверзији једне врсте речи у другу као промени функције констатујући да „речи променом функције обично мењају и своју категорију“. Он наводи као примере конверзије придеве *зло* и *Хрвајска* који се могу употребљавати и као именице, мада у њиховој употреби постоји битна разлика — именица *зло* се мења по именичкој парадигми, а именица *Хрвајска* по придевској. Именице *зџџен* и *рџџен* не разликују се само прозодијски од придева, како наводи Стевановић, него и падежним наставцима јер припадају парадигми именица женског рода на сугласник.

Хрватски лингвисти су проблему конверзије посветили већу пажњу. Babić (1986) разликује преобразбу која значи прелаз „из једне врсте riječi u drugu bez posebnog dodavanja tvorbenih elemenata“ од извођења нултим суфиксом у којем се такав елеменат додаје. Као примере преобразбе он наводи именице *Хрвајска, Енглеска, Француска, Нови, Ђосилни, велечасни*, итд., а као примере извођења нултим суфиксом именице *мук* (< *мукајти*), *јуриш* (< *јуришајти*), *договор* (< *договорити*), *домет* (< *дометити*), *леј* (< *лејити*), *оков* (< *оковајти*), *шайај* (< *шайајити*). Нова хрватска граматика (Barić i dr. 1997) задржава двојство конверзије (преобразбе) и извођења нултим суфиксом. Промена парадигме се, опет недоследно, схвата као крајњи, завршни ступањ преобразбе који је нпр. остварен у именицама *добро* и *зло*, а не као резултат извођења нултим суфиксом како би се иначе могло очекивати.

У својем чланку објављеном у *Филологији* Тафра (1998: 349) такође сматра да је промена парадигме („склонидбе“) доказ завршености процеса конверзије, али и јасно класификује извођење нултим суфик-

сом као случај конверзије елиминишући тако двојство конверзије и нултог суфикса, мада конверзију просто дефинише као безафиксалну творбу. „Притом се полази од стајалишта, каже Тафра, да једна реч не припада двјема врстама и да у граматички још вриједи традиционална подјела ријечи на врсте те да та подјела, без обзира на несавршеност, даје подлогу наукуничким низовима у рјечницима.“ Ауторка ипак констатује да је задовољавајући „*opis konverzije onemogućen zbog nepostojanja čvrstih granica među vrstama riječi, zbog teškoća njezina razgraničenja od promjene funkcije unutar iste vrste riječi te zbog razlučivanja situacijske i autorske konverzije od završenog dugog jezičkog procesa nastanka nove riječi*“.² Она формулише шест критерија за проверу конверзије: акценатски, морфолошки, творбени, синтактички, семантички и лексикографски и утврђује (провизорну) типологију конверзије у хрватском језику. Она указује навођењем примера на раширеност конверзије у различитим врстама творбе речи и предлаже да се и у традиционалну граматичку уведу систематски опис конверзије, а да се подела речи на врсте не може као досада заснивати искључиво на морфолошком критерију. Препрека таквом једном подухвату је свакако то што су многа питања у вези с конверзијом још нерашчишћена, а о неким основним појмовима постоје и дијаметрално супротна гледишта.

Да ли једна реч може или не може припадати различитим врстама речи зависи од тога како се дефинише појам речи. Неки лингвисти, и то не мали број њих, сматрали су да је то могуће. Тако Radford (1988) констатује да је значајно својство енглеског језика да „поједине речи могу припадати више него једној врсти“ и наводи пример речи *need* која може бити глагол, модални глагол или именица, нпр. у следећим реченицама:

- (1a) He needs to see a doctor. (глагол)
- (б) Need he be there? (модални глагол)
- (в) I feel a need to explore my roots. (именица)

Промена функције се обично описује као делимична конверзија, а стицање и других карактеристика, а посебно флексије, као потпуна конверзија (Zandvoort 1975:266, Adams 1973:14). Адамс наводи као примере тоталне конверзије глагол *bottle*, именицу *find* и именицу *chemical*, а као пример парцијалне конверзије реч *poor* у реченици *The poor are always with us*. У граматикама енглеског језика за опис појаве да се речи једне врсте користе у позицији или функцији која је карактеристична за другу врсту речи користе се посебни термини — номинали, вербали, адјективали, нумерали, адвербијали. Ђорђевић (1996:10) објашњава да су те функционалне категорије нужне у енглеском језику „због несклада формалног и функционалног“. Тако нпр. у реченици *To err is human, to forgive divine* (Aleksander Pope), инфинитив је употребљен у позицији субјекта која је карактеристична за именице. Номинална употреба глагола у тој реченици није никако формално (морфолошки) обележена.

² На тај начин Тафра жели елиминисати пример поименчног прилога *Данас* употребљеног за назив новина — пример који наводи Babić (1998).

2. Посебан је проблем одређивања правца конверзије уколико се ради о непроменљивим врстама речи. Тафра (1998: 355) никако не образлаже на основу чега се може тврдити да се прилози *близу*, *јослије*, *јрије* конвертују у предлоге, а не обрнуто. Adams (1973: 17) примећује да различити критерији који се могу применити у одређивању врсте речи нису независни једни од других, немају једнаку тежину и речи могу задовољавати различите комбинације тих критерија у различитим контекстима. Иако не постоји потпуно слагање о критеријима за класификацију врста речи, ипак већина аутора наводи мање или више исте критерије. Тако готово сви сматрају да се у класификацији врста речи могу примењивати функцијски, синтаксички, семантички, морфолошки, а Huddleston (1988) додаје и деривациони критериј, док Radford (1988) има и фонолошки критериј. Сви ови критерији нису једнако погодни за примену у свим језицима, а неки се опет могу применити само на неке врсте речи. Тако нпр. фонолошки критериј се у српском језику може применити на придеве (неодређенога вида) и именице истог фонемског састава који се разликују у дужини крајњег слога основе (в. Ракић 2001), а у енглеском на неке парове именица и глагола који се разликују у акценту (в. Мишеска-Томић 1995: 191). Морфолошки критериј се, наравно, не може применити ако су у питању непроменљиве речи, а у том случају отпада и разлика између делимичне и потпуне конверзије. Очигледно је да се критерији не могу примењивати изоловано и независно једни од других, а посебно се мора одредити да ли се сваки од њих сматра довољним, или су сви они укупно нужни (в. Lyons 1977: 426).

Критерији за оцену конверзије које наводи Тафра (1998) у ствари су већ познати критерији класификације речи по врстама примењени на проблем конверзије. Проблем није, дакле, првенствено у томе који се критерији могу применити, како тврди Бабић, него како се различити критерији могу комбиновати и која тежина се може приписати сваком од њих. Посебно је интересантна Тафрина формулација значењског критерија који конверзију карактерише као „удаљавање“ у значењу. Тафра оцењује да овај критериј помаже у разликовању конверзије од полисемије јер у конверзији није реч о ширењу значења једне речи, него и измени врсте речи. Пример *млада* који наводи Тафра показује да изведеница може имати сасвим друго значење јер именица *млада* означава женску особу која учествује у церемонији склапања брака — она уопште не мора бити млада, а то значи да има потпуно различито значење. Питање је сада да ли можемо рећи да именица *млада* задовољава значењски критериј јер ако је то случај, онда тај критериј задовољавају и вишезначне (полисемијске) речи и хомоними,³ а Тафра управо упућује да се конверзија мора „лучити од полисемије“ (стр. 352). Да би се конверзија разликовала од полисемије, значењски критериј се мора тако формулисати да буде јасно да је разлика у значењу управо последица промене врсте речи, а да нова реч задржава основни заједнички елеменат значења. У случају конвер-

³ Обично се сматра да се полисемија тиче вишезначности једне речи, па је овде умесније говорити о разликовању хомонимије и конверзије.

зије придева у именицу разлика у значењу би се првенствено састојала у томе што именица означава објекат који има својство које описује придев. Тако се може рећи да је именица *Енглеска* конверзија придева ж. рода *енглеска* јер је јасно да нпр. именица означава објекат на који може применити и одговарајући придев, тј. значењски критериј се не може састојати само из услова различитости, како саопштава Тафра, већ мора одредити и елемент идентичног значења.

Промена парадигме у речи *млада* показује да се ради о другој врсти речи, али то не мора значити да је то и синхронијски пример конверзије. Овај пример показује да се морају разликовати дијахрони примери конверзије од синхроних примера. Именица *млада* је вероватно настала у народу у времену када су се готово искључиво младе жене удавале, али су се временом услови живота и обичаји изменили. У том смислу се може рећи да се овде ради о хомонимији, и то парцијалној хомонимији јер постоји формална идентичност само ном. једн. ж. рода придева са ном. једн. одговарајуће именице (в. Lyons 1977: 562).⁴

Значењски (семантички) критериј мора, дакле, да одреди и шта при конверзији речи једне врсте у реч друге врсте у значењу речи остаје заједничко, а шта се мења. Таква дефиниција значењског критерија би умногоме допринела отклањању проблема ситуацијске и ауторске конверзије за који Тафра (1998: 350) каже да отежава или чак онемогућава „задовољавајући опис конверзије“. Назив новина *Данас*, који Тафра наводи као пример ауторске или ситуацијске конверзије, не може се према критерију значења схватити као конверзија прилога *данас* јер са том речју нема ништа заједничко у значењу. Прилог *данас* се остензитивно односи на данашњи дан, а назив *Данас* на неке новине. Да је то тако, види се и из чињенице да се у тексту назив *Данас* мора издвојити знацима навода или курзивом, док се прилог *данас* нормално тако не употребљава — ове две речи, бар у писму, нису ни формално једнаке. Могло би се рећи да је именица *Данас* употребљена као назив новина нека врста хомонима прилога *данас* да се не поставља питање да ли се за властита имена типа *Данас* може уопште рећи да обавезно припадају језику као и све друге речи. Ова сумња проистиче из чињенице да одрастао изворни говорник српског или хрватског језика не мора знати да постоје новине са именом *Данас*, али мора знати за прилог *данас*.⁵

3. Тафра (1998) замера Анићу што у своме речнику речи *умрли* и *зелени* одређује само као придеве у именичкој служби, а у дефиницији значења користи и именице „покојник“, односно „припадник...“. Јасно је да у одређеном контексту речи *умрли* и *зелени* могу означити

⁴ Није, наравно, искључено да неко осећа да је именица *млада* ипак конверзија придева сматрајући да је женска особа која ступа у брак и данас најчешће млада. Дефиниција именице *млада* би тада на основу неке варијанте теорије прототипова морала све случајеве када ж. особа која ступа у брак, а броји већи број година третирали као споредна одступања. Таква дефиниција није немогућа, али је у савременим условима, када је развод брака релативно честа појава, све мање вероватна. Може се такође приметити да иронична употреба именице *млада* постаје све мање умесна, а сама реч стиче донекле фолклорни привук.

⁵ В. такође Lyons (1977: 6) о разлици између употребе речи и њеног помињања.

покојника, односно припадника странке „Зелених“, али значење речи не мора бити једнако означавању.⁶ Тачно је да *умрли* може да се употреби у функцији субјекта, али то још не значи потпуну конверзију јер се увек може додати *умрли човек*. Именица *човек* се овде испушта као изlišна јер се придев *умрли* може односити само на људе — за животиње и биљке се употребљавају други изрази. Фекете (1972:358) је утврдио да се било који придев одређенога вида може употребити као именица уколико је јасно да се „у оквиру датих граница места, времена и др. само јединка једног предметног садржаја одликује казаном особином“. Придеви одређенога вида претпостављају именичку допуну и када она није наведена, а у случају придева *умрли* та допуна може бити само *човек* или *људи*. Треба, међутим, приметити да у многим случајевима и није нужан контекст који ће на јединствен начин одредити на шта се придев односи. Постоји нека врста привилеговане интерпретације тако да се у одсуству супротних назнака многи придеви аутоматски схватају као ознаке људи. Поред придева *умрли* такви су и следећи придеви одређенога вида:

(2) балави, бели, блесави, бојажљиви, брбљиви, вешти, грабљиви, губави, досетљиви, млади, неми, слепи, стари, тврдоглави, ћелави, ћорави, хроми, црни, чупави, шугави.

Придеви (2) се нормално схватају као ознака неког човека или групе људи, па би нпр. у свакодневној комуникацији слушалац прво покушао да се досети на ког човека или на које људе се придев односи чак и када то унапред није јасно. У случају да му то не пође за руком, он може покушати да дати придев и другачије интерпретира. У речницима се ова привилегована интерпретација исказује тако што се значења која се односе на људе стављају редовно под 1, а остала под тачке 2 и 3.⁷ Тако за *губав* налазимо у РМ под 1. „који је болестан од губе, лепрозан“, 2. а. „шугав (за овцу)“ и б. „труо, оболео (о биљци)“.⁸ Сам текст наравно може упућивати на другачију интерпретацију као у следећем примеру: „Синко ... Ето од двадесет коња бирај којег хоћеш. А он рече баби: Та шта ћу бирати, дај ми оног из буђака, губавог, за мене нису лепи. Онда га бабо стане одвраћати: Како би ти узео оног губавог код таквих красних коња!“ (Фекете 1972: 359). Неки придеви се због свога значења не могу другачије интерпретирати (нпр. *ћелави*, *неми*), а то ипак не значи да су

⁶ Подсетимо на Фрегеово разликовање значења фраза *morning star* и *evening star*.

⁷ Примат привилеговане интерпретације је још једна манифестација антропоцентричности човека. Ову појаву је Ивић (1995: 42) уочила на лексичкој разини: за ознаку боје косе човека користе се посебне лексичке јединице *ћлав*, *смеђ*, *руђ*, а коже *црномањаст*. Постојање привилеговане интерпретације је једна још општија манифестација исте појаве која се у различитим језицима неједнако испољава. Тако у енглеском језику поименичени придеви могу означавати националну, расну или религијозну припадност (*the Americans*, *the Blacks*, *the Catholics*), класе људи (*the rich*, *the deaf*, *the unemployed*), али и нијансе боје (*the reds*) или апстрактне појмове (*the absurd*), в. Blaganja и Konte (1979: 173).

⁸ За *белац* РМ наводи значења 1. човек беле расе. 2. (цркв.) а. православни мирски свештеник. б. католички калуђер, доминиканац. 3. бео коњ. 4. бео покривач. 5. предмет беле боје, итд.

конвертовани у именице. Многи придеви одређенога вида се нормално схватају као ознаке човека јер на то упућује само изостављање именице — оно захтева интерпретацију, а прва која долази у обзир јесте — човек, људи. Тек ако се таква интерпретација изјалови, долазе у обзир друге могућности. Треба, међутим, имати у виду да се у овом случају интерпретира именичка фраза, а не сам придев.⁹

Очито је да неки придеви нормално означавају људе, а такву интерпретацију посебно фаворизује именичка употреба придева одређенога вида. Семантичка и синтактичка правила су довољна да објасне овакву интерпретацију, па није потребно компликовати граматику претпоставком конверзије за коју нема довољно оправдања. Придев *умрли* у самосталној употреби се једноставно тумачи као елипса, а то потврђује и примена значењског критерија — у самосталној употреби тај придев има потпуно исто значење као и у несамосталној, тј. упућује на неког умрлог човека.

Придев *зелени* је у том погледу различит јер се може допунити ма којом именицом м. рода која означава објекат зелене боје. Изгледа додуше да и овде извесну предност у интерпретацији упражњеног места именичке главе имају припадници људске врсте, али та интерпретација није изнуђена самим значењем речи. Претпоставимо да неки фудбалски тим носи зелене дресове. Спикер који преноси утакмицу би тада могао да говори о игри зелених. Да ли то значи да се придев *зелени* конвертовао у именицу која значи „играчи тог и тог тима“? Јасно је да се у оваквој употреби придева *зелени* ради о метонимији којом се проширује домен означених ствари, а да је придев задржао своје значење. Размотримо и следећи случај. Претпоставимо да се открије да на Марсу постоје људска бића, али да су она за разлику од нас зелене боје. Тада би се речју *зелени* вероватно означавали Марсовци — а да ли то значи да се реч *зелени* у том случају конвертовала у именицу са значењем 'Марсовац'? Свакако не значи, а такође не значи да се та реч конвертовала у именицу која значи 'припадник партије Зелених'. Примена критерија значења открива потпуну диспаратност значења: придев *зелени* се односи на боју ма које ствари и не значи 'припадник партије Зелених'. Ако нова употреба придева *зелени*, које је настало кроз арбитражни чин крштења једне политичке партије, постане устаљена лексикализована веза, може се говорити о хомонимији, али не и о конверзији, јер су значења сасвим различита. Умесно је овде скренути пажњу на разлику властитих именица типа *Француска* које су природно настале конверзијом одговарајућих придева и арбитражних имена насталих чином крштења. Према једној теорији значење имена је просто „носилац имена“ (в. Акмајан и др. 1995), а та дефиниција добро карактерише имена формирана арбитражним чином крштења. Одатле се онда јавља очигледна разлика у значењу јерносилац имена *Зелени* не мора бити зелен. Ако је име метафора, онда очигледно настаје разлика у односу на уобичајено значење речи.

⁹ У немачком језику је то јасније јер се *умрли* преводи са 'die Gestorbene' где члан јасно означава именичку фразу.

У српском језику значење придева *зелени* није потпуно одређено, већ зависи од контекста. Речници могу да указују и на посебне лексикализоване везе, али су то онда пре информације о посебној примени неких речи у одређеној друштвеној стварности него информације о лингвистичком значењу речи.¹⁰ Другачији је случај придева *умрли*, али је закључак сличан. Тафра препоручује да се у речник посебно унесе реч *умрли* као именица м. рода са значењем 'покојник'. То изгледа непотребно јер се *умрли* схвата као елипса фразе *умрли човек*, а слично томе речи *умрла* и *умрло* као елипсе фразе *умрла жена*, односно *умрло дете*. То би значило да се речи *умрла*, *умрло* морају унети у речник као именице ж., односно с. рода што изгледа излишно. Примена значењског критерија показује да се значење речи *умрли* никако није изменило. Пример именица типа *Француска*, *Енглеска*, *Хрватска* је у том погледу потпуно другачији. Придев *француска* означава својство, а именица *Француска* земљу на коју се може применити и придев истог облика. Именице овог типа се јасно разликују у значењу од придева истог облика што код елипсе није случај. Значењски критериј је, дакле, користан не само за разликовање хомонимије и конверзије већ и за разликовање елипсе и конверзије.

4. Властите именице *Француска*, *Енглеска*, *Хрватска* имају исти облик као и придеви ж. рода *француска*, *енглеска*, *хрватска*, али се ипак сматрају именицама. Ове именице се не осећају као елипсе, њихово значење се разликује од значења одговарајућих придева, а ипак је са њим у одређеној вези. Зашто се ове речи сматрају именицама иако се сматра да се мењају по придевској парадигми? Као властите именице оне имају јединствено значење и по томе се разликују од придева, али се поставља питање зашто су управо ови придеви ж. рода стекли тај статус. Одговор на ово питање бар донекле пружа запажање да парадигма промене ових речи има доста заједничких елемената са парадигмом именичке промене.

(1) ном.	Француска	жена
ген.	Француске	жене
дат.	Француској	жени
акуз.	Француску	жену
вок.	Француско	жено
инст.	Француском	женом
лок.	Француској	жени

¹⁰ Претпостављамо да је Тафра имала у виду немачку ситуацију, али треба приметити да су у немачком језику лексикализоване фразе са чланом: *der Grüne* „припадник партије зелених“, *die Grüne* „припадница партије зелених“ и *die Grünen* „партија зелених“ (*Langenscheidts Handwörterbuch Deutsch-English*, teil II, 2001). У немачком језику су ове фразе лексикализоване па се може говорити о њиховом значењу, што у српском, а вероватно и у хрватском језику, услед другачије друштвене структуре није случај. Лексикализација оваквих веза зависи у великој мери од конкретне друштвене и политичке стварности у одређеној земљи, а мање од лингвистичког значења речи. Треба, међутим, приметити да се овде ради о значењу и означавању именичких фразе, што у српском језику није тако очигледно.

Може се приметити да су наставци у ном., ген., акуз., инст. и вок. једн. наставци једнаки са именичком променом, а да се одступање јавља само у дат. и лок. једн. који имају идентичан облик. Нарочито је значајна једнакост наставака у ном. и акуз. једн. јер су управо ном. и акуз. падежи у којима се остварује за именице карактеристична функција субјекта и објекта, а да се одступање јавља само у дат. и лок. једн. — зависним падежима. Ова околност заједно са чињеницом да као властите именице ове речи за разлику од придева имају јединствено значење објашњава њихов посебан статус. Приметимо такође да се ни њихова парадигма промене не поклапа потпуно са придевском. У вок. једн. се опажа одступање од придевске промене — наставак је *-о* као у именица:

(2) Француско! — Добра жено!

Није, дакле, потпуно тачно када се каже да се именице типа *Француска* мењају по придевској промени.

Властите именице типа *Француска* су се вероватно развиле од одговарајућих именичких фраза у којој је друга реч била *земља* или *држава*.¹¹ Развој елипсе у конверзију је у овом случају олакшала чињеница да су придевски наставци у ном. и акуз. једн. ж. рода једнаки са именичким. Слично важи и за именице *Бањска*, *Бачка*, *Бисџра*, *Корушка*, *Штајерска*, *Гроцка* јер постоје одговарајући придеви чије значење одговара значењу именица. Назив *Рашка* је у потпуности конвертован у именицу јер се мења по именичкој промени (дат. *Рашки*, в. *Правойс* 1960). У математици се користе и именице *йрава*, *крива* и *йромењива*, а њихова употреба не доводи до забуна јер је увек ограничена на контекст у коме је јасно шта оне означавају.

На исти начин се употребљавају и топоними *Слано*, *Градско*, *Мокро*, *Високо* и *Тијесно* који се мењају као придеви с. рода. Овде опажамо да је остварен исти услов — промена придева с. рода се такође поклапа у ном. и акуз. једн. са променом именица с. рода, тј. да су исти наставци у тим падежима, мада је неизвесно колико је још у свести становника тих места жива значењска веза са одговарајућим придевима. Примери потпуне конверзије су именице (3):

(3) благо, добро, зло, слатко.

Прве три именице су апстрактне, а последња конкретна. Једнакост наставака у ном. и акуз. једн. је свакако услов који је олакшао потпуну конверзију придева у ове именице с. рода.¹² Другачији је слу-

¹¹ Интересантно је да се у енглеском језику у означавању имена земаља, када се о њима говори као о политичким јединицама, користи ж. род заменица, нпр. *Macedonia is especially distinguished for her grapes, but she grows all kinds of fruit as well.* У немачком језику именице *земља* (*das Land*) и *држава* (*das Reich*) су с. рода, па су и имена земаља већином с. рода (в. Blaganja и Konte 1979, Schulz и Griesbach 1972).

¹² Средњи род именица *благо*, *добро* и *зло* вероватно није случајан. По принципу привилеговане интерпретације мушки род *благи*, *добри* и *зли* би аутоматски упућивао на благе, добре и зле људе, а слично важи и за ж. род. Средњи род отклања, или бар умањује вероватноћу оваквог тумачења.

чај именица *Косово*, *Халудово*, *Рогово*, *Сарајево*, *Звечено* за које можемо претпоставити да су настале од присвојних придева на *-ов*. За многе од ових властитих имена се може тврдити да она у синхронном смислу нису конверзије присвојних придева јер се њихово значење више не везује за значење придева. Тако нпр. именица *Сарајево* се везује за именицу *сарај* само у етимолошком смислу,¹³ а њено синхронно значење је „главни град Босне и Херцеговине“. Ипак остаје чињеница да су ова властита имена постала од придева, тј. да су те речи барем по постанку конверзије. Том настанку је својевремено свакако погодновало поклапање именичких и придевских наставака у ном. и акуз. једн., а каснији развој је довео до промене значења.¹⁴ Донекле је још нејасан статус речи *Косово* јер се фраза *Косово њоље* може чути у лок. једн. и облик *на Косовом њољу*, поред очекиваног *на Косову њољу*. Облик лок. *на Косовом (њољу)* је остатак придевске промене, иако се значење речи већ давно променило.

5. Постоје и властите именице м. рода на *-ски* и *-ов* (нпр. *Зрински*, *Црњански*, *Црквењаков*, *Појов*), али се између ових именица може запазити значајна разлика. Презимена на *-ов* се међају по именичкој деклинацији, а она на *-ски* задржавају придевску деклинацију. И овде се може уочити да не постоји значењска веза између придева и именице, а способност именица типа *Црњански* и *Појов* да означе једну особу не проистиче из конверзије него из чина крштења, тј. чињенице да се свакој људској јединки арбитарно додељује једно име као ознака. По томе се имена људи разликују од имена земаља типа *Француска* која су се природно развила конверзијом и задржавају исто основно значење као и придевска основа. Значења властитих имена се у најбољем случају могу изводити из својства објекта које означавају, а када се ради о особама, то у општем случају није одређено јер исто име по правилу има више носилаца. Према тумачењу које је изложио Searle (1969: 162) властите именице имају „дескриптивну основу“ која се састоји из дисјункције описа који на јединствен начин идентификују објекат који име означава. Према неким другим схватањима властите именице немају значење, тј. оно се своди на означавање које у сваком конкретном случају зависи од контекста. Може се приметити да постоји значајна разлика између имена личност која по дефиницији могу имати различите носиоце и имена места, покрајина или држава која су често институционализована и обично се при њиховом помињању има у виду један носилац (в. Lyons 1977: 223). Такве властите именице су управо називи држава као што су *Француска*, *Енглеска*, *Хрватска* које смо схватили као конверзије одговарајућих придева. Ове именице има-

¹³ Етимолошка веза те врсте се може назвати етимолошким значењем (в. Lyons 1977: ?).

¹⁴ Сличан је случај са именицама *ујна* и *стирина* за које се у граматикама тврди да су такође настале конверзијом одговарајућих придева. Овде се такође може радити о конверзији само у дијахроном смислу јер се одговарајући придеви више не употребљавају (в. Стевановић 1981: 265).

ју значење и оно је у директној вези са значењем придева *француски, енглески, хрвајски*.

Другачији је, међутим, статус личних имена. Јасно је да својства једног лица које се зове (презива) Попов не морају бити у значењској вези са присвојним придевом *попов*. Могли бисмо рећи да су присвојни придев *попов* и презиме *Попов* хомоними, и то парцијални хомоними уколико се решимо да игноришемо контроверзно питање да ли властита имена уопште припадају језику. Слично важи и за имена *Тихи, Драги, Балски, Зрињски, Рачки, Мушицки, Црњански* и друга слична која се наводе у граматикама као поименичени придеви (в. Стевановић 1981: 265, Вагић и др. 1997: 181). Ови примери се само у дијахроном смислу могу схватити као конверзије придева што показује већ и њихова придевска промена, а у синхроном смислу су они за које постоје одговарајући придеви само хомоними јер се као њихово значење препознаје једино функција означавања јединки м. пола. За презиме *Рачки* се ни то не може тврдити јер у савременом језику не постоји придев *рачки*,¹⁵ а у сличној смо недоумици и да ли постоји придев *мушицки*. За неке од ових презимена се може одредити тзв. етимолошко значење, али то не потврђује да су та презимена конверзије придева у синхроном смислу речи.

6. У овом прилогу значајну пажњу смо посветили проблему критерија који разликују конверзију од хомонимије примећујући да се у литератури те две појаве често погрешно изједначају. Тако Тафра (1998) наводи да пример прилога *Данас* као назива новина представља посебно тежак проблем. Примена критерија значења показује да именица *Данас* као назив новина није конверзија прилога *данас*, већ хомоним јер се потпуно разликује у значењу. Уопште именована која арбитрарно приписују имена стварима и лицима не доводе до конверзије која се мора схватити као дуг, најчешће постепен, језички процес настанка једне речи од друге на основу истог основног значења.

У конверзије се не може рачунати ни придев *умрли* јер је *умрли* пример елипсе — именича глава се испушта као излишна пошто се придев може односити само на људе. Придев *зелени* је другачији јер се може односити на разне предмете зелене боје, мада се по принципу привилеговане интерпретације у многим контекстима фаворизују оне интерпретације које означавају људе. У посебним друштвеним условима придев *зелени* може означити партију зелених или припадника партије зелених, али то не значи да је то једино могуће значење тога придева. У српском језику таква веза није лексикализована, иако принцип привилеговане интерпретације може радити у прилог такве интерпретације. Име партије зелених је метафора, па и означавање придевом *зелени* припадника те партије, очигледно одступа од уобичајеног, дословног значења тог придева. Примена значењског критерија показује да се метафора не може приказати као конверзија.

¹⁵ РМ бележи само придев *рачки* са значењем 'који се односи на Раце'. Према подацима Рјечника ЈАЗУ придев *рачки* се изводи од топонима Рака (село у близини реке Купе у Хрватској).

Примена значењског критерија на властите именице типа *Француска* показује да се те именице разликују по значењу од одговарајућих придева, али да постоји и заједнички елемент значења јер се нпр. за *Француску* може рећи да је француска земља. Истражујући зашто се имена земаља типа *Француска* не осећају као елипсе, утврдили смо да је томе допринела вероватно чињеница што се промена именица овога типа разликује од именичке само у два падежа — дативу и локативу. Ова промена није потпуно једнака ни са придевском променом јер је у вок. једн. наставак *-о*. Сличан статус имају и топоними с. рода *Високо, Тијесно, Мокро, Слано* чија се промена поклапа са именичком променом у ном. и акуз. једн., а то су падежи у којима се остварују типично именичке функције субјекта и објекта. Ова околност је свакако погодовала и настанку именица с. рода *добро, благо, зло, слајко* које се изводе коверзијом од одговарајућих придева.

Властите именице м. рода *Тихи, Драги, Балски, Зрињски, Рачки, Мушички, Појов, Црквењак* се не могу сматрати конверзијама одговарајућих придева јер не постоји одговарајућа значењска веза, а често ни одговарајући придеви у савременом језику. Лична имена могу имати различите носиоце, па се тиме разликују од оних топонима чија су имена институционализована и којима одговара један посебно истакнут носилац. За нека од тих имена се може утврдити тзв. етимолошко значење, али то још не потврђује да су та имена конверзије придева у синхронном значењу речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, V. 1973. *An Introduction to Modern English Word-Formation*, Longman, London.
- Amajian, A. и др. 1995. *Linguistics: An Introduction to Language and Communication*, The MIT Press, Cambridge, London.
- Babić, S. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU i Globus, Zagreb.
- Babić, S. 1988. Vrste riječi i preobrazba, *Filologija* 16, 25–33.
- Barić, E. et al. 1997. *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Blaganja, D. и I. Konte 1979. *Modern English Grammar*, Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Brabec, I., M. Hraste и S. Živković 1954. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Deanović, M. и J. Jernej 1989. *Hrvatsko ili srpsko-talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ђорђевић, Р. 1996. *Граматика енглеског језика*, Београд.
- Huddleston, R. 1988. *English Grammar: An Outline*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ивић, М. 1995. *О зеленом коњу. Нови лингвистички огледи*. Словограф, Београд.
- Laskowski, R. и H. Wróbel, 1964. *O uzyciu paradigmatu w funkcji formantu slowotworczego*, *Jezyk Polski* XLIV, 214–220.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Radford, A. 1988. *Transformational Grammar*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ракић, С. 2001. О дужини крајњег слога основе у придева и у других врста речи, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLIV/1.
- Ракић, С. 2002а. О парадигматском извођењу глагола од именичких основа, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XLV/1 (у штампи).

PM — *Речник српскохрватског књижевног језика 1–6, 1967–1976*. Матица српска, Нови Сад, са Матицом хрватском 1–3.

Смирницкий, А. 1955. *Лексикологија енглјског језика*, Москва.

Станојчић, Ж. и Љ. Поповић 2000. *Грамајика српског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Стевановић, М. 1981. *Савремени српскохрватски језик 1*, Научна књига, Београд.

Фекете, Е. 1972. Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог* 29/св. 3–4.

Schulz D. и H. Griesbach 1972. *Grammatik der deutschen Sprache*, Max Hueber Verlag, München.

Zandvoort, R. W. 1977. *A Handbook of English Grammar*, Longman, London.

Резюме

Stanimir Rakić

О ВОПРОСЕ КОНВЕРСИИ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ

В статье автор анализирует применение критерия значения в дифференцировании явления конверсии от омонимии и эллипсиса. Анализ показывает, что названия газет типа „Данас“, трактованный автором Тафра (1998) как авторская или ситуационная конверсия, нельзя понимать как конверсию, ведь у него совсем иное значение в сравнении с соответствующим наречием. Названия государств типа *Француска* и *Енглеска* можно понимать как конверсии так как в них содержится элемент такого же значения как и у соответствующих прилагательных от которых они, естественно, развились. Автор наблюдает, что склонение данных существительных отличается от именного склонения только в дательном и предложном падежах ед. числа, что, конечно способствовало тому, что данные формы не чувствуем как эллипсисы. Идентичность именительного с винительным падежом облегчила и лексикализацию названий мест: *Слано*, *Градско*, *Мокро*, *Високо*, *Тијесно*, хотя возможно, что в сознании жителей данных мест уже отсутствует понимание связи этих названий с соответствующими прилагательными. Связь с значением соответствующих прилагательных несомненно есть в случае имен существительных среднего рода: *благо* 'драгоценности', *добро* 'добро', *зло* 'зло', *слајко* 'варенье' — это полные конверсии соответствующих прилагательных.

Имена собственные мужского рода: *Тихи*, *Драги*, *Балски*, *Зрињски*, *Рачки*, *Мушицки*, *Пойов*, *Црквењаков*, не можно считать конверсиями соответствующих имен прилагательных так как нет соответствующей связи по значению, а также часто отсутствуют и соответствующие имена прилагательные в современном языке. Имена собственные могут иметь разных носителей, поэтому они отличаются от тех топонимов названия которых институционализированы и которым соответствует один особо выделенный носитель. Для некоторых из этих имен можно определить так называемое этимологическое значение, однако этим еще не подтверждается, что эти имена являются конверсиями имен прилагательных в синхронном значении слова.

Тафра (1998) предложила, что прилагательные определенной формы *умрли* 'умерший' и *зелени* 'зеленый' включают в словари как имена существительные со значением 'покојник' и соответственно 'члан партије зелених'. Имя прилагательное *умрли* применительно только к людям, поэтому именная голова регулярно опускается как лишняя, в то время как имя

прилагательное *зелени* можно применять к разным предметам и явлениям, а по метонимии и к членам партии, в названии которой содержится имя прилагательное *зелени*. Однако, это название является метафорой а это метафорическое значение передается и при обозначении именем прилагательным *зелени* членов партии зеленых. В роли обозначения членов политической партии слово *зелени* обладает полностью иным значением по сравнению с именем прилагательным *зелени*, следовательно — его нельзя считать конверсией данного имени прилагательного, а в лучшем случае — омонимом. Метафорическое использование слов нельзя представить как конверсию.